

Feri Lainšček

Misljice

deset
pravljic

tej knjigi ti, cenjeni bralec, ponujam deset pravljic, ki ne skrivajo svoje očaranosti z izročilom ljudske pravljice. Za tak navdih se moram zahvaliti pripovedovalcem iz zgodnjega otroštva, ki so me s svojo živo govorico popeljali v mnoga pravljična kraljestva in mi pokazali svetove, ki jih marsikatero oči žal ne morejo nikoli videti. Še posebej sem hvaležen očetu Štefanu in mami Tereziji, ki sta bila oba sijajna pripovedovalca.

Vsaj deloma so te pravljice seveda tudi rezultat moje kasnejše povsem literarne obravnave ljudske motivike. Pogostoma sem namreč prisluhnil sporočilom iz preteklosti in se skušal poučiti z modrostjo prednikov, ki je prečiščena in obrušena postopoma prehajala v kolektivno nezavedno. Ob snovanju me je tokrat še posebej vznemirjala tista pravljična govorica, ki omogoča silovito stilizacijo resničnosti, s tem pa seveda tudi zgoščenost značajev in dogajanja. Zato res upam, da mi je uspelo pred oči tvoje duše postaviti junake, ki mi jih ni treba zagovarjati z bohotnimi opisi, saj te lahko prepričajo s svojimi dejanji.

Zaradi svojega posebnega ustvarjalnega postopka, ki mi je omogočal različne sestoje v neskončne plasti pravljичnega izročila, sem te pravljice imenoval *mislice*. Pri tem mi je veliko pomagala pravljíčarka Vesna Radovanovič, za kar se ji od srca zahvaljujem.

Zalika in Gusti

ilo je v davnih časih, ko so bile poti med reko Rabo in Muro poleti še prašne, jeseni blatne, pozimi pa komaj prehodne. Gospodje so po njih potovali s konji, kmetje s kravjimi vpregami, siromaki pa peš. Vsi pa so na njih srečevali goslarja Gustija in plesalko Zaliko, saj nista imela dóma, zato sta bila ves čas na poti. Potovala sta od križišča do križišča, od vasi do vasi, od mesta do mesta in prinašala med ljudi veselje. Ustavljala sta se na trgih in sploh vsepovsod, kjer so jima želeli prisluhniti. Prav od srca sta kdaj zaigrala in zaplesala tudi v samotni ravnici, kjer so se z njima poveselile le živali. Saj vsak, ki je kdaj slišal in videl njuno umetnost, jima je želel znova prisluhniti.

Ljudje so imeli radi Gustijevo muziko, a še bolj jih je zaslavljal Zalikin lahkonogi ples. Ko se mu je namreč vsa predala, je bila res videti, kot da ne bi bila od tega sveta. Njene bose noge so poskakovale kakor mladi zajčki v rosni travi, njeno telo se je zibalo kakor vrbje v pomladnem vetru in njen obraz je sijal kakor jutranje sonce nad ravnico. Bila je mlada in lepa, da ji ni bilo enake v deželi, in njen srčni smeh je bil nalezljiv. Ko so ga že od daleč slišali, so ljudje na poljih odložili motike. V gostilnah pa so še najbolj lačni pozabili na žlice. Zdelo se jim je, kot da se je v njeni bližini za hip ustavil čas, v srce pa je smuknilo nekaj lepega in ga pogrelo.

Naneslo je neko pomlad, da je šel kraljevič iz Blatograda k reki Rabi loviti postrvi. Njegova razkošna kočija se je ustavila na vogalu, kjer se je zbralo že veliko ljudi. Stali so v krogu in

zrli v godca in plesalko, ki sta jih zabavala s svojo redko veščino. Kraljevsko spremstvo je premamila radovednost in mladi kraljevič, ki je slišal Zalikin zvonki smeh, je po dolgem času stopil med ljudi. Kakor začaran je zrl v njeno vitko telo in iskre iz njenih črnih oči so mu razvnele srce. Ne da bi se tega sploh zavedal, se je primikal vse bliže in bliže, dokler se naposled ni dotaknil njenih vihrajočih oblačil, in jo ujel za dlan.

»Nikoli še nisem videl ničesar lepšega, kot je bil tvoj ples,« je dejal kraljevič, ko je Gusti odložil svoje gosli. »Nikoli še nisem slišal ničesar bolj veselega, kot je tvoj smeh,« je objel Zaliko, ki je presenečena zastala. »Zato ti zdaj ponujam svojo kraljevsko roko in ti tu pred vsemi obljubljam, da ne bom nikoli snedel besede.«

»Še z ničemer nisem bila tako počaščena in ganjena,« je odvrnila Zalika in mu poljubila kraljevsko roko. »Tvojega snubljenja pa žal le ne morem sprejeti, saj je moje srce že odano Gustiju. Le zaradi najine ljubezni je v njem toliko sreče in veselja, da to lahko poklanjava tudi drugim.«

»Prelepa si in vse tvoje je preveč dragoceno, da bi lahko pripadalo potepuškem goslarju,« se je namrščil kraljevič. »Le jaz ti lahko v tej deželi ponudim dom, ki bo vreden tvojega imena,« je bil prepričan. »Imela boš resnično vse, kar boš želela, in vsi moji služabniki ti bodo dan in noč na razpolago.«

»Ničesar drugega si ne želim kot le ta ravninski veter in laseh in Gustijevo roko, ki me varno vodi po še tako zaraščenih poteh,« mu je dopovedovala Zalika. »Kdajkoli si boš to zaželel, rada prideva na dvor in se poveseliva s tabo, a zdaj me prosim pusti z njim, ki ga imam najraje,« ga je skušala prepričati.

A le kraljevičeva beseda je bila seveda tista, ki jo je bilo v deželi treba spoštovati. Zaliko so služabniki odvedli v pozlačeno kraljevsko kočijo, Gusti pa je ostal sam na prašni poti. Potoval je od križišča do križišča, od vasi do vasi, iz mesta v mesto, kakor je potoval vsa ta leta, le da je bila njegova pesem zdaj žalostna. Pel je o svoji brezmejni bolečini, da so poslušalcem prišle solze v oči, pa tudi pri srcu jih je stiskalo, a pomagati mu seveda ni mogel nihče.

In tako so tekla leta.

Zaliko so namazilili z dišečimi olji, jo odeli v svilena oblačila in jo okronali za kraljico. Sedem strežnic je dan in noč skrbelo zanjo in sedem strežnikov ji je bilo ves čas na voljo. Kraljevič je dal vsako jutro iz daljnih dežel pripeljati zanjo najboljšo jedajočo in pijačo. Najboljši glasbeniki iz vse dežele so ji igrali budnice in najboljši plesalci so jo skušali zabavati ob večerih. Toda Zalika je ob tem le zapirala oči in se ves čas svojega bivanja na kraljevskem dvoru ni več niti nasmehnila. Tudi kraljevič, ki jo je imel iz vsega srca rad in jo je na vse načine skušal osrečiti, je bil zaradi tega žalosten. Žalost se je naselila v Blatograd, da je še ni bilo take, saj se je niti stoletni starci niso spominjali in tudi njihovi dedje jim niso o njej pravili.

Tedaj sta šla kralj in kraljica neko nedeljo na trg na kravji semenj. Zanesla je prav po naključju tja pot tudi goslarja Gustija, ki je s svojo žalostjo obhodil že vso deželo. Ko je Zalika že od daleč zaslišala njegove gosli, je takoj prepoznala njih glas. Stopila je iz zlatih šolenčkov, stekla med ljudi in zaplesala na sredi trga, kot bi jo bil ponesel vrtinec. Njen srčni smeh se je razlegel naokoli, da so trgovci pozabili na kupčije in so kar raz-

tresali denar. Kralja, ki je vse to videl in slišal, je stisnilo pri srcu in obšla ga je misel, ki se je ni mogel več otresti. Prišepnil je svojim služabnikom, naj poskrbijo, da popotni godec zvečer ne bo zapustil mesta. Nato sta se s kraljico vrnila na dvor.

Ponoči se je kralj skrivoma pritihotapil do Gustija, ki je spal v hlevu za furmansko gostilnico. Prosil ga je, ali lahko samo za en dan zamenjata svoji opravi. Želel se je namreč preobleči v potujočega goslarja, saj je upal, da bo tako lahko razveselil kraljico in privabil na njen obraz smeh, ki si ga je tako zelo želel. Gusti je kljub vsej svoji silni žalosti ostal dobrega srca in nesrečni kralj se mu je zasmilil, zato je sprejel ponudbo. Slekkel je svoja ponošena in razcapana oblačila in si nadel pozlačeno kraljevsko opravo. Kralj pa se je oblekel v njegove cape in si obesil gosli čez ramo.

Gustija, ki mu je kraljevska oprava nadvse pristajala, so stražarji pospremili na dvor in po dolgih letih je preživel noč z Zaliko. Ko pa je zjutraj pred grajska vrata prišel potujoči godec, v njem niso prepoznali preoblečenega kralja, zato so ga nagnali. Gusti je tako postal kralj. Na kraljičin obraz se je vrnil nasmeh, ki se mu nihče ni mogel upreti. Kralj pa je do konca življenja potoval od križišča do križišča, od vasi do vasi, od mesta do mesta in pripovedoval svojo čudno zgodbo, ki pa ji ni nikoli nihče verjel.

Zlati kraljevič

a bregu reke Rabe je v skromni hišici živelo dekle, ki ji je bilo ime Ilonka. Njen oče je že zdavnaj odšel po svetu za kruhom in se ni nikoli več vrnil. Z materjo sta nabirali zdravilne zeli, jih sušili na podstrešju in prodajali na mestni tržnici. Tako sta se nekako preživljali in čez leto zmeraj prihranili dovolj denarja, da sta lahko preživelii zimo.

V hudih časih jima je priskočil na pomoč tudi Kalman. Bil je to fant, ki je živel v skromni hišici na desnem bregu reke Rabe in se preživljal z ribolovom. Prinašal jima je postrvi, ki jih je lovil v svoje iz vrbja spletene košare. Včasih, ob nedeljah, pa ju je pogostil celo s potočnimi raki, ki jih je imela Ilonka najraje.

Zgodilo se je potem, da je šlo dekle že ob svitu v poljano nabirat zeli in se ni vrnilo ob uri, ki ji je bila v navadi. Mati jo je iskala vse do poldneva in jo zaman klicala v širni ravnici. Nato so jo šli iskat tudi drugi. Obhodili so polja, prebredli močvirja in preiskali reko, a Ilonke ni bilo nikjer. Iskali so jo vso noč in še naslednji dan, a še zmeraj je bilo vse tako, kot bi se bila v zemljo ugreznila. Nihče je ni več videl in nihče ni slišal ničesar, kar bi lahko njeno izginotje kakorkoli pojasnilo.

Kalman je taval po gostirjih in lazih še tretji dan, ko so vsi drugi že pomalem obupali. Z Ilonko sta ob reki skupaj preživela otroštvo in tudi še sedaj sta se rada videla. Vedel je, da ne bi nikoli odšla brez slovesa, zato je bil prepričan, da se ji je

zgodilo nekaj hudega. Napotil se je po edini poti, ki je vodila proti mestu, in se zaklel, da jo bo našel, pa četudi bo moral obhoditi vso deželo in nato celi svet.

Kmalu za prvo vasjo je naletel na Cigane, ki so zajemali prah s poti in ga presejali v posode, ki so jih tvorili na svojih majavih vozovih. Opravilo se mu je zdelo nadvse čudno in nekoristno, zato jih je nagovoril.

»Pred tremi dnevi se je že navsezgodaj peljala tod mimo zlata kraljeva kočija z velikim spremstvom, ki je bilo prav tako pozlačeno,« mu je pojasnil stari Cigan. »Premnoga kolesa so se obrusila ob kamen in zlati prah, ki je za njimi ostal v pesku, nam pomeni pravo bogastvo. Že doslej smo ga zbrali toliko, da si lahko kupimo nove vozove. Če bomo pa z delom še nadaljevali, si bomo zagotovo lahko kupili hiše in se nam ne bo več treba klatiti po svetu.«

Kalman je prosil Cigane, ali jim lahko zastonj pomaga presejati prah. Zaupal jim je, da je prav tisto jutro, ko so tod mimo drvele kraljeve kočije, izginila Ilonka. Zato je upravičeno upal, da ga bo zlata sled morda pripeljala do nje. Cigani so kajpada radi sprejeli delavca, ki je bil tako zagnan, da je delal tudi namesto njih. Ob kruhu in vodi je sedem dni in noči sejal cestni prah in nasejal toliko zlata, da bi lahko mirno in bogato živel vse do konca svojih dni. Zlata sled jih je iz slovenske dežele vodila daleč v Ogrsko in jih naposled privedla naravnost do Črnograda.

Kalman se je Ciganom zahvalil za pomoč in jim pustil vse zlato, ki ga je pridelal s svojimi rokami. Stari Cigan je slekel svojo pokrpano srajco in klobuk s širokimi krajci ter mu predlagal, naj se preobleče v njegova oblačila. »Cigani smo kraljem zmeraj želeli samo dobro, zato smo na dvoru bolje za-

pisani kot navadni ljudje,« mu je pojasnil. »Le če ti bodo torej res verjeli, da si eden izmed nas, si lahko prepričan, da ti ne bo nihče skrivil lasu na glavi. Pa še kak kruhov krajec ti bodo rade volje odstopili, če boš morda lačen.«

Ni mu torej preostalo drugega, kot da se je preoblekel in je Ciganom pustil še svoja oblačila, ki so bila skoraj nova. Nato se je odpravil preko trga in potrkal na z zlatom okovana grajska vrata.

»Glej si ga, glej!« se je široko zasmel stražar. »Saj so že tudi Cigani zavohali, da se pripravljamo na gostijo,« je pomežiknil drugemu stražarju. »Potemtakem bo torej res že kmalu kaj iz tega,« je na široko odprl vrata in je spustil prišleka na grajsko dvorišče.

Grad je bil večji in lepši, kot si je Kalman, ki ni bil še nikoli na kraljevem dvoru, zamišljal v sanjah. Taval je vse dopoldne, pa ga še ni celega obhodil. Vedel je, da se ne sme kar tako povzpeti v zgornje sobane. Tudi vsakršna preočitna nestrpnost ali nepremišljena beseda bi ga zlahka izdala. Zato je raje posedal s hlapci, klepetal s strežaji in čakal, da se mu bo ponudila pravišnja priložnost.

»Le kdo bi si mislil, da si bo gizdavi črni ogrski kraljevič kdaj izbral za nevesto povsem navadno dekle iz slovenske dežele?« so mu pravili nejevoljni. »Kaj takega se pač ni še nikdar zgodilo in zagotovo ne pomeni dobrega,« so bili zaskrbljeni. »Kaj lahko se zgodi, da bodo imeli njuni otroci povsem svetle lase in vsi se nam bodo smejali,« so zmajevali.

Kalman, ki je bil zdaj že skorajda povsem prepričan, da je kraljevič res ugrabil Ilonko, je le prikimal in čakal. Ni in ni mogel verjeti, da bi lahko šlo dekle prostovoljno v Črnograd in ga pustilo samega ob reki. Zato je tuhtal le še o tem, kako bi

ponoči skrivaj prišel do nje in ji pomagal pobegniti. Tedaj pa so mu sporočili, da je kraljevičeva nevesta izvedela o Ciganu, ki se potika po grajskem dvorišču. Zaželela si je, da bi ji pogledal v dlan in ji prerokoval o njeni kraljevski usodi.

Povlekel si je ciganski klobuk globoko na oči in je vstopil v svileno sobano, kjer so spletične nevesti pomerjale poročno obleko. Ilonka ga je kljub temu takoj prepoznala. Prebledela je in sedla v naslanjač. Cigan se je zazrl v njeno belo dlan in ji izpod klobuka zašepetal: »Ne boš vendar zdaj rekla, da si si res izbrala tega črnuha za moža in da resnično nameravaš postati ogrska kraljica?«

»Moj ženin pač ni črn, temveč je zlat!« je vzkliknila nevesta. »O tem se lahko tudi sam prepričaš, če le stopiš v sosednjo sobano, kjer mu pomerjajo obleko.«

Povedli so ga v zlato sobano, kjer je na zlatem prestolu sedel ženin, ki mu je krojač ravno prišival zlate gumbе na zlato poročno obleko. A to še zdaleč ni bilo vse: kraljevič je imel zlat tudi obraz in še njegove roke so bile zlate.

Kalman je ostrmel od začudenja in ni zmozel izustiti niti besede.

Kraljevič si je odpel zlate gumbе na zlati srajci in mu pokazal prsi, ki so bile prav tako zlate. »Zlat sem in tudi moje srce je torej zlato,« se mu je zviška nasmehnil in pokazal svoje zlate zobe. »Zato te seveda ne bom kaznoval, ker si brez povabila vstopil v moje kraljestvo, temveč te bom raje poprosil, da ostaneš na poroki in nama boš z nevesto za pričo. Tako navsezadnje ne bo mogel nihče kasneje reči, da nisem tudi njenih prijateljev pogostil na gostiji.«

Kalman je zrl v njegove temne oči, ki se mu niso zdele prav nič zlate, in še zmeraj ni mogel iztisniti niti besede. Siloma so ga odvedli k staremu dvorskemu krojaču, ki mu je moral

pomeriti svatovsko obleko. Upal je, da se mu vse to v resnici dogaja le v sanjah in je komaj še zadrževal solze, ki so ga pekle v očeh.

»Saj si tudi sam sploh ne upam misliti o tej nesreči, ki je tako iznenada doletela naše kraljestvo,« je nergal krojač. »Naš nori kraljevič se bo poročil z revnim dekletom iz slovenske dežele in le bog ve, kaj še vse bo potem iz tega.«

»Prepričan sem, da kraljevič v resnici sploh ni zlat,« je končno spregovoril Kalman.

»Se razume, da ni niti malo zlat,« mu je šepnil starec na uho. »Prav tako črn je kot vsi drugi ljudje v ogrski deželi,« mu je pomežiknil. »Le da se je premetenec domislil zvijače, s katero se je lahko prikupil nevesti.«

Stari krojač ga je nato skrivoma popeljal v grajske kleti, v kateri so bile tudi delavnice, kjer so iz železove rude pridobivali čisto zlato. Pojasnil mu je, da se je dal kraljevič v resnici pozlatiti in da mu morajo zdaj vsako noč znova nanesti pozlato na telo.

»Če bi Ilonka kraljeviča le za trenutek videla brez pozlate, se zagotovo ne bi želela več poročiti z njim,« je žalostno vzdihnil Kalman.

»Kraljevič bi si potem moral izbrati domačo nevesto in čast našega kraljestva bi bila rešena,« je vzdihnil tudi stari krojač.

»Mislim, da sem se nečesa domislil,« jima je prišepnil zlatar. »Če bomo do jutri le lahko dovolj segreli poročno dvorano, se bo pozlata na njegovem telesu gotovo stalila.«

Segli so si v roke in so prisegli na skrivnost, ki jim je bila vsem po volji.

Tretji dan so na grajskih stolpih zadonele fanfare, ki so vabile svate v poročno dvorano. Sveče, ki so jih prižgali posebej za to priložnost, so razkošno okrašeni prostor kmalu tako ogrele, da so se zbrani naravnost kopali v znoju. A nihče ni zdaj zaradi tega niti potarnal, saj morajo biti gostje na kraljevski poroki še posebej potrpežljivi.

Zlati kraljevič in njegova nevesta sta se povzpela po oblažinjenih stopnicah na poročni oder in jim pomahala v pozdrav. Znova so zapele fanfare in zacingljali so številni zvončki, ki so napovedovali veličastni dogodek. Tedaj pa je kraljevič, ki mu je postajalo vse bolj vroče, izvlekel robček in vsa dvorana je v pričakovanju onemela.

Kraljevič si je obrisal potno čelo in nato še lica, ob tem pa si je zdrgnil vso pozlato, ki se je bila medtem že stalila. Ilonka se je v grozi zazrla v njegov črni obraz in je skoraj omedlela. Tedaj pa je priskočil Kalman, ki je bil na tej čudni poroki nehote za pričo, jo dvignil v naročje in jo med začudeno množico odnesel do skrivnega izhoda. Tam sta ju že čakala osedlana vranca in še preden se je osramočeni kraljevič sploh zavedel, kaj se je pravzaprav zgodilo, sta že galopirala po širni ravnici proti domu.

»Le kako sem lahko bila tako neumna, da sem mu verjela na besedo?« je dejala Ilonka, ko sta v Rabi končno napojila pregreta konja.

»V resnici pa si verjela očem, namesto da bi povprašala srce,« je odvrnil njen rešitelj.

Še tisto noč je potem Ilonka res povprašala srce in to je izbralo Kalmana. Živela sta srečno ob svoji reki še mnogo let in imela sta mnogo otrok. Nobeden izmed njih sicer ni nikoli pridelal zlata, kruha pa kljub temu niso stradali.